

Nordica Bergensia

Nordisk institutt • Universitetet i Bergen

Hans-Olav Enger:	
Grammatisk forenkling og dialektkontakt:	
Noen spekulasjoner	3
Kari Tenfjord:	
Metodiske problemer i studiet av morsmålpåvirkning i andrespråkstilegnelse	27
Helge Sandøy:	
Normering av ordforrådet. Om opptak av gamle importord i nynorsk	50
Torodd Kinn:	
Drøssevis av forsømte avleiingar: Ord på <i>-vis</i>	101
Þorsteinn G. Indriðason:	
Morfologiske omtolkningsprosesser i islandsk	127
Victoria Rosén:	
The Vietnamese Language in a Typological Perspective.....	142
Bjarne Ulvestad:	
Structuralism in Norway	168
Gunnstein Akselberg:	
Claus Fasting – det klassisistiske renessanse- mennesket i heimleg eksil	182
Forfattarinstruks.....	195

Metodiske problemer i studiet av morsmålpåvirkning i andrespråkstilegnelse

av Kari Tenfjord

Innledning

Temaet for denne prøveforelesningen er metodiske problem i behandlingen av helt sentrale spørsmål i andrespråksforskningen, nemlig om morsmålet påvirker andrespråkstilegnelsen, hvordan eventuelt slik påvirkning skjer og ikke minst hvordan den manifesterer seg. Disse spørsmålene blir studert på forskjellige teoretiske grunnlag, og uansett hvilken teori som ligger til grunn, er det knyttet metodiske problemer til studiene.

I denne forelesningen vil jeg i en kronologisk rekkefølge presentere noen hovedretninger i andrespråksforskningen der morsmålpåvirkning blir tillagt ulike roller, og jeg vil vise metodiske svakheter i grunnlaget for testing av teoriene. Jeg vil begynne med den kontrastive analysen, ikke bare for å vise de metodiske problemene knyttet til denne teorien, men også for å kunne gi grunnlag for en forståelse av morsmålpåvirkningens plass i teorier som fulgte i kjølvannet av kontrastiv analyse.

Prøveforelesning over oppgitt emne til dr. art.-graden, Universitetet i Bergen 19. februar 1998.

Jeg vil også ta for meg noen av de aktuelle teoriene i dag, og i den forbindelse se på metodiske problem som viser seg på de ulike stadiene av forskningsprosessen. Jeg vil ta opp problemer som er knyttet til sammenligning av språk, problemer med hvordan man kan påvise manifestasjoner av morsmålpåvirkning og problemer knyttet til det å bestemme hva som er valide og reliable data i andrespråksforskningen, og dermed også hva som er valide og reliable data for å kunne påvise morsmålpåvirkning.

Men aller først noen ord om begrepet *morsmålpåvirkning*. Dette blir brukt i oppgaveformuleringen og jeg antar at det er bevisst valgt. Det er et teoriavhengig begrep i og med at det inneholder en påstand om at morsmålet påvirker andrespråkstilegnelsen, men det er nøytralt i forhold til de ulike teoriene om hvordan dette skjer. Morsmålpåvirkning omfatter mange ulike begrep som er knyttet til spesifikke teorier om hvordan morsmålet påvirker andrespråkstilegnelsen. Innledningsvis vil jeg gjerne introdusere begrepet *transfer*. Selv om det opprinnelige innholdet i begrepet i dag ikke har støtte, er transfer nå i bruk som mer eller mindre teorinøytralt ved siden av begrepet *crosslinguistic influence*, eller på norsk, *tverrspråklig påvirkning* som ble foreslått som et nøytralt begrep av Sharwood Smith og Kellerman i 1986. At disse begrepene blir brukt teorinøytralt gjenspeiler seg i tittelen på Odlin's, 'state of the art'- bok fra 1989: *Language Transfer* med undertittelen *Cross-linguistic influence in language learning*.

I dag er det få teorier som ser bort fra morsmålets sentrale rolle i tilegnelsesprosessen, og ifølge Ellis har morsmålpåvirkning nå en så sentral posisjon at han antar at

... a theory of transfer is likely to also be a general theory of L2 acquisition, in that the role of the L1 cannot easily be separated from other factors that influence development. (Ellis 1994: 335)

Ellis peker her også på et forhold som er grunnlag for ett av de viktigste metodiske problemene, nemlig hvordan man kan isolere faktoren morsmålpåvirkning fra andre faktorer som har betydning for språktilegnelse.

Beveger man seg ut av forskerens kontor og inn på lærerværelset, kan det nok oppfattes som et paradoks at forskere har så store metodiske problemer med å påvise morsmålets betydning i andrespråkstilegnelsen når lærerne vet en hel masse om typiske problem elever med forskjellig morsmålsbakgrunn har når de skal lære norsk. Slik kunnskap er det også mange forfattere av pedagogiske kontrastive grammatikker som sitter inne med. For eksempel i boka *Med to språk* lister Mønnesland opp problemer som bosniske og serbiske elever har når de skal lære norsk. Problemene blir sett i sammenheng med strukturer i morsmålet. Det er problemer med sammensatte ord, med dobbel nekting, at-setninger istedet for infinitiv osv. Det som forfatterne påpeker som spesielle problemer for spesielle språkgrupper, blir også ofte verifisert via lærernes erfaringer.

Nettopp det å kunne sammenligne grupper med forskjellige morsmål, slik lærerne har mulighet til, er reint metodisk avgjørende også for å støtte eller avkrefte hypoteser om morsmålets rolle. Men det å påvise forskjeller mellom ulike morsmålsgrupper gir i seg selv ikke en forklaring på hvordan morsmålet påvirker andrespråkstilegnelsen, heller ikke på hva morsmålets rolle er i forhold til andre faktorer.

Tidligere tilnæringer til morsmålspåvirkning

Kontrastiv analyse

Så tilbake til det historiske utgangspunktet jeg tar, kontrastiv analyse.

I egentlig forstand er dette en metode for å sammenligne to språk. Men slik den ble brukt i pedagogisk sammenheng, var den basert på en sterk teori om andrespråklæring. I den formen vi kjenner den fra Fries og Lado, kunne man i forholdet mellom morsmål og målspråk finne forklaringer både på det som var lett og det som var vanskelig når man skulle lære et nytt språk. Ved en sammenligning av de to aktuelle språkene kunne man vise likheter og forskjeller, og basert på behavioristisk læringsteori

kunne man predikere hva som ville bli lett og hva som ville bli vanskelig å lære. I følge behavioristisk læringsteori er språklæring vanedanning. Man predikerte da at strukturer som var like i de to språkene ikke representerte vansker og dermed heller ikke resulterte i feil, fordi de samme vanene som gjaldt for morsmålet gjaldt da også for målspråket. Det var når man skulle lære strukturer som var ulike strukturer i morsmålet at vanskelighetene og feilene ville oppstå. Da skulle man nemlig innarbeide nye vaner.

Those structures that are similar will be easy to learn because they will be transferred and may function satisfactorily in the foreign language. Those structures that are different will be difficult because when transferred they will not function satisfactorily in the foreign language and will therefor have to be changed.

We can say that the degree of control of these structures that are different is an index to how much of the language a person has learned. (Lado 1957: 59)

Transfer var altså et sentralt begrep i den kontrastive analysen, et begrep som derfor har blitt sterkt knyttet til denne behavioristiske teorien.

Den antibehavioristiske bølgen på 60-tallet fikk ikke bare konsekvenser for lingvistisk forskning generelt, den fikk også avgjørende betydning for andrespråksforskningen. En viktig følge var at morsmålets rolle i en lang periode fikk minimal oppmerksomhet i ledende teoretiske retninger. Det er mye som tyder på at de som holdt fast ved morsmålspåvirkningens sentrale rolle stod i en veldig defensiv posisjon i forskningsmiljøet, særlig i USA. Dette var trolig en medvirkende årsak til at studier av/om transfer blei via mye mindre oppmerksomhet enn det man i ettertid kan slå fast at de burde bli vist. Gass og Selinker hevder at den sterke koblingen mellom transfer og behaviorisme var uheldig:

This association was unfortunately, we believe, related to loss of prestige for the concept of language transfer from the late sixties until recent years [...].(Gass og Selinker 1992: 6)

Kontrastiv analyse falt fordi behaviorismen led nederlag, men også på grunn av den metodiske svakheten at dens prediksjoner ikke ble systematisk testet i teoriens glansdager. At dens strukturalistiske metode for sammenligning av språk hadde svakheter, forsøker jeg å belyse i løpet av forelesningen.

Feilanalyse

De teoretiske retningene som fulgte etter kontrastiv analyse var basert på kognitive teorier om språklæring som en kreativ prosess, der man antok at elevene stilte hypoteser om målspråket bl.a. på grunnlag av morsmålskunnskaper. Feilanalysen representerte for såvidt ikke noe alternativ til det metodiske problemet med sammenligning av språk, men den representerte en alternativ teori om hva som førte til feil. Strukturer i elevspråket som var avvikende i forhold til målspråket ble betraktet som feil, og feilene ble studieobjektet. Feil som kunne føres tilbake til strukturelle trekk ved morsmålet, ble klassifisert og diagnostisert som transfer eller interferens. Men rent metodisk sett var det problemer med denne teoretiske modellen for transfer, nå ble kontrastiv analyse brukt diagnostisk. Det man gjorde var altså reint induktivt å stille diagnoser om feilenes årsak, man kan gjerne si at man stilte hypoteser om feilenes årsak, men disse hypotesene ble ikke nødvendigvis testet. Man kan derfor si at feilanalysen kun var en metode for å generere hypoteser om hvilke strategier som førte til feil i andrespråkstilegnelsen. Morsmålets eventuelle positive påvirkning kunne dessuten ikke observeres når feilene var studieobjektet.

Et annet metodisk problem med feilanalysen ble tatt opp av Schachter i artikkelen med den berømte tittelen *An error in error analysis*. Når det kun var feilene som var studieobjekt, kunne man ikke fange opp unnvikelser av strukturer i målspråket. Unnvikelser kunne nemlig også forklares med påvirkning fra morsmålet ifølge henne. Hun baserte dette synspunktet på en studie av relativsetninger i elevspråkene til to grupper språkinnlærere, en med morsmål som har relativsetninger etter korrelatet, slik som norsk, og en med morsmål som har relativsetninger før korrelatet. Uventet fant hun at det var de som hadde morsmål med samme

type relativsetninger som målspråket som hadde flest feil. Hennes forslag til forklaring var at de som hadde et morsmål som var ulikt målspråket, oppfattet det som så vanskelig å bruke relativsetninger at de simpelthen lot være. Dermed fikk de også færre feil.

Til tross for de metodiske problemene som er forbundet med feilanalysen, har akkumuleringen av beskrivelser av feil likevel gitt viktig innsikt i typiske trekk ved utviklingen av elevspråk. Bl.a. har den vist at uavhengig av morsmålet er det fellestrekk ved elevspråk. Et av disse fellestrekene er forenklete former; en tendens til at for eksempel bøyingsmorfem og grammatiske funksjonsord blir utelatt. Dette er et trekk som gjør at mange hypoteser om morsmålspåvirkning må prøves på nytt. Når en vietnamesisk elev sier:

/jeg kjøpe to bil/

kan ikke manglende bøyingsmorfologi uten videre forklares med overføring fra morsmålet. Slike feil finner vi uavhengig av hva slags morsmål elevene har og de kan derfor forklares som forenkling som er utviklingsbestemt. Dette har også resultert i etablering av en ny feilklasse, nemlig *utviklingsbestemte* feil.

Morfemstudiene

At det er fellestrekk ved utviklingen av elevspråk uavhengig av morsmålsbakgrunn, var en hypotese som også ble forsøkt testet ved de såkalte morfemstudiene til Dulay & Burt (1974). Det var avgjørende for denne retningen å vise at transfer fra morsmålet ikke var noen signifikant faktor i andrespråkutviklingen, men at førstespråkstilegnelsen og andrespråkstilegnelsen var mer eller mindre identiske prosesser.

Dette var også en sterkt antibehavioristisk retning, og nettopp fordi transfer var så nært knytta til behaviorismen var det av interesse å finne empirisk belegg for den minimale rollen morsmålet spilte i språkstilegnelsen.

Selv om, eller kanskje nettopp fordi denne retningen ikke antok morsmålspåvirkning, er de metodiske svakhetene av stor inte-

resse for denne forelesningen. Metoden tilslørte nemlig morsmålets rolle. Studiene til Dulay og Burt var tverrsnittstudier, noe som impliserer at man analyserer språket til grupper, ikke enkeltindivid. Det som ble kvantifisert var korrekt bruk av enkelte morfem, og man antok at tilegnelsesrekkefølge kunne leses ut fra grad av korrekte forekomster av et morfem i obligatoriske kontekster. Man fant samme rekkefølge hos ei gruppe spanske og ei gruppe kinesiske barn som lærte engelsk.

Konklusjonen Dulay og Burt dro, var at morsmålet ikke påvirker tilegnelsesprosessen.

I dag har vi tilgang til mange studier som, i tråd med morfemanalysen, tyder på at morsmålet ikke påvirker en mer eller mindre fast utviklingsgang. Det er også mye forskning som tyder på at morsmålet har en betydning for hvor raskt denne utviklingen skjer. Dette ble ikke tatt i betraktning i morfemstudiene, og ifølge Ringbom (1987) ble det sett bort fra det faktum at de spanske barna faktisk konsekvent gjorde det bedre enn de kinesiske. Ringbom antar at dette skyldes morsmålpåvirkning. Det at forskere ikke ser slike forhold ved dataene, kan skyldes såkalt teoriimpregnert observasjon.

Men man kan rette mer kritikk mot morfemstudiene, bl.a. at språktilegnelse blir beskrevet som det Rutherford kaller "accumulated entities" (Ellis 1994: 96). Denne kritikken henger sammen med det problematiske skillet mellom teori og metode.

Markedness differential hypothesis (MDH)

Jeg må også nevne at det ikke bare var i feilanalysen man forsøkte å redde viktige verdier som lå til grunn for kontrastiv analyse. Det gjorde også Eckmans *markedness differential hypothesis* (MDH) (1996). Kontrastiv analyse så rent lingvistisk forholdet mellom morsmål og målspråk som både et nødvendig og tilstrekkelig rammeverk for å predikere problemer. Mens MDH så på dette som nødvendig men ikke tilstrekkelig. Eckmans hypotese var ikke bare basert på forskjeller og likheter mellom morsmål og målspråk, men også på markerthetsrelasjoner mellom de to språkene. Markerthet er i Eckmans teori et uavhengig motivert empirisk konstrukt basert

på språktypologiske studier. Dermed gir MDH grunnlag for å forklare noen av de data som kontrastiv analyse ikke kan forklare.

Oppsummering

Så langt har jeg gitt en presentasjon av det jeg oppfatter som hovedlinjer i de tidlige studiene av andrespråkstilegnelse og morsmålpåvirkning. Naturligvis er en slik presentasjon en forenkling, men hovedhensikten har vært å vise at morsmålets betydning er tillagt svært ulik vekt i disse teoriene og at det, iallfall delvis, kan forklares med metodiske problem.

Nyere tilnærminger til morsmålpåvirkning

Så går jeg over til nyere retninger i andrespråksforskningen. I det følgende vil jeg ta for meg teorier som ser på andrespråkstilegnelse i lys av ulike oppfatninger om universalitet, altså egenskaper som gjelder alle språk, og jeg begrenser meg til studier av syntaktiske forhold. Morsmålpåvirkning blir her i liten grad behandlet isolert, men blir sett i samspill med universelle faktorer, nettopp fordi det rent empirisk er vanskelig å isolere morsmål fra annen påvirkning.

Både kontrastiv analyse, feilanalyse og morfemstudiene har det felles at de baserer analysen på segmentering og klassifisering av språklige strukturer. Morfem er for alle retningene et sentralt begrep, også i sammenligning av språk. Vi skal se at nyere teorier i andrespråksforskningen har andre utgangspunkt for sammenligningen, og dermed stiller de også andre forskningsspørsmål.

Universell grammatikk (UG)

Forskere som arbeider innenfor Chomskys paradigme, har et helt annet teoretisk grunnlag for å sammenligne språk enn den strukturalistiske framgangsmåten som altså har preget de retningene jeg så langt har nevnt. Her antar man at ethvert menneske er utstyrt med en medfødt grammatikk, en UG. Denne grammatikken består av noen universelle prinsipper for språk og noen parametere som kan ta ulik verdi i forskjellige språk. Verdiene blir stilt

når barnet får språklig innputt. En av de parametrene som har vært grunnlag for mange andrespråksstudier, er prodrop-parameteren. Prodrop-parameteren blir stilt på pluss verdi dersom barnet vokser opp med for eksempel spansk fra fødselen av, mens den derimot får minusverdi dersom barnet hører norsk fra fødselen av.

Antagelsen er at når parameterverdien blir satt, er det ikke bare én språklig egenskap, men et knippe av egenskaper som da nærmest klikker på plass i grammatikken. Hvilke egenskaper som tilhører prodrop-parameteren er det ikke full enighet om, men det skal jeg la ligge. Noen forslag er iallfall at språk som har pluss verdi på denne parameteren, har tomme subjektspronomen (altså de kan utelate subjekt når det kan bestå av et pronomen), ekspletiver (som for eksempel *det* i setningen *Det regner*), fri verb-subjekt inversjon (at verb og subjekt ikke står i en fast rekkefølge) og rik bøyningsmorfologi på verbet. Språk som har minusverdi på parameteren, har de motsatte egenskapene.

Dersom UG er tilgjengelig i andrespråkstilegnelsen, mener noen at det er mulig å forklare og predikere tilfeller av morsmåls-påvirkning. De antar at språkinnlæreren bruker morsmålets parameterverdi som utgangspunkt. Andre mener derimot at bruk av morsmålets parameterverdi viser at UG ikke lenger er tilgjengelig, og at nettopp dét kan forklare hvorfor andrespråkstilegnelsen er forskjellig fra førstespråkstilegnelsen.

Forskere som baserer seg på UG-teori, kan altså sammenligne språk ved å sammenligne språkenes parameterverdi. Dersom en andrespråkstilegner har et morsmål med plussverdi på prodrop-parameteren og skal tilegne seg et målspråk med minusverdi på samme parameteren, så antar for eksempel White at eleven tar utgangspunkt i morsmålsverdien. White har vist at spanske og italienske elever oppfører seg ulikt franske når de skal lære engelsk. Spansk og italiensk har positiv verdi på prodrop-parameteren, mens den i fransk er negativ. De spanske og italienske var i større grad villig til å akseptere subjektløse setninger i engelsk enn det de franske var. Forklaringen fra Whites side er da at elevene ikke er direkte påvirket av målspråksdata, men at de til og begynne med overfører morsmålets parameterverdi for så seinere å endre

verdien, noe som ideelt sett bør vise seg ved at alle de trekk man tillegger parameteren vil opptre samlet. Men ifølge Whites oppsummering (1992) har ikke studier om prodrop-parameteren gitt belegg for at knippene av de egenskapene som tilhører parameteren blir overført eller tilegnet samlet.

Det blir gitt ei rekke ulike forklaringer på dette. Fra at UG parametere ikke lenger er operative i andrespråkstilegnelsen (det er derfor knippene går i oppløsning), til at det er metodiske problem med testinga av hvordan disse knippene opererer som gjør at man ikke finner støtte for det. Men det kan jo også tenkes at parameterens egenskaper er feil og derfor må reanalyseres.

Men når forskere innenfor samme paradigmet gis mulighet til å tolke samme observasjoner helt forskjellig, tyder det på at enten kan ikke teorien testes, eller så er det de metodiske kravene til testinga som er problematiske.

Jeg kommer tilbake til ett sentralt metodisk problem for denne type studier, hvilke data som er valide for å teste teorien.

Språktypologiske universalier

Gjør man en liknende studie basert på språktypologisk etablerte universalier, stiller man andre spørsmål. Gundel og Tarone (1992) foreslår følgende hypoteser om hva slags forhold det må være mellom morsmål og målspråk for at det skal fungere fasiliserende, eller positivt i forhold til språktilegnelsen:

- a) Når alle språk er like med hensyn til en språklig egenskap, er fasilisering garantert.
- b) Når ikke alle språk er like med hensyn til en egenskap, er fasilisering ikke garantert.

Og de stiller følgende spørsmål om pronomen:

- a) Er det noen egenskaper ved pronomen som ikke skaper problem for elevene, dvs. der elevene aldri gjør feil? Hvis så er tilfelle, i hvilken grad kan disse predikeres på grunnlag av disse fasiliseringshypotesene?

b) Hva slags pronomenfeil gjør elevene? Og i hvilken grad kan disse bli tillagt morsmålpåvirkning?

Disse hypotesene baserer seg på at i tillegg til at det eksisterer noen universelle egenskaper ved pronomen, som jeg ikke tar opp her og nå, kan pronomen opptre forskjellig på flere måter i språk, noen språk tillater tomme pronomen i visse posisjoner, andre gjør ikke det. Dette er altså forhold der man ikke er garantert positiv morsmålpåvirkning når dette teoretisk skulle være mulig. For å teste disse hypotesene har Gundel og Tarone gjort en studie som involverer kinesisk, spansk, fransk og engelsk.

Både kinesisk og spansk kan utelate pronomen i subjektsposisjon, fransk og engelsk kan ikke det. Kinesisk kan utelate pronomen i objektposisjon. Verken fransk, engelsk eller spansk kan det. (Se eks.1 på støttearket. Eks. 2 på støttearket er hentet fra Gundels og Tarones data og viser utelatelse av pronomen i ulike posisjoner.)

Så til resultatet: Både spanske og kinesiske elever utelot pronomen i subjektsposisjon i engelsk. Dette resulterer i feil. Isolert sett kan det forklares med morsmålpåvirkning siden både spansk og kinesisk kan utelate det.

Engelske elever som lærte fransk gjorde få slike feil, men også de gjorde slike feil, og at de utelater subjektspromomen, kan ikke forklares med morsmålpåvirkning.

Objektspromomen ble utelatt av kinesiske elever, men det er jo tillatt i morsmålet, så det kan forklares ved morsmålpåvirkning. Men objektspromomen ble også utelatt av spanske, og faktisk flere ganger av de spanske enn av de kinesiske. Dessuten ble objektspromomen også utelatt av engelske som lærte fransk.

Disse resultatene stemmer med Gundel og Tarones hypoteser. Morsmålets egenskaper fungerer ikke nødvendigvis fasiliserende.

De har to forslag til forklaring:

- 1) Det kan være at det eksisterer et trinn i språkutviklingen der alle språkinnlærere utelater pronomen.

Det kan også være en annen forklaring, og den utelukker ikke nødvendigvis den første:

2) Det kan være resultat av morsmålpåvirkning av en mer kompleks natur.

Dersom transfer bare er antatt å være overføring av et mønster fra morsmål til målspråket, da kan det naturligvis ikke forklare disse funna, siden det verken i spansk eller engelsk er tillatt å utelate et objektspronomen. Men, dersom vi ser på andrespråkstilegnelse som en prosess av hypotesetesting som er påvirket av morsmål og målspråk, da kan kanskje funna likevel forklares med morsmålpåvirkning. Selv om både engelsk, fransk og spansk krever uttrykte pronomen i objektsposisjon, kreves det i forskjellig posisjon i forhold til det finitte verbet. I engelsk står pronomenet i samme posisjon som en full NP, altså etter verbet, men i spansk og fransk står objektsklitika foran verbet.

Altså kan vi tenke oss at elevene først har en hypotese som sier at objektspronomen vil opptre i samme posisjon i målspråket som i morsmålet. /S pro V/ for spanske og franske som lærer engelsk og /S V pro/ for engelske som lærer fransk. Men siden innputt fra målspråket ikke bekrefter denne hypotesen for noen av dem, vil hypotesen bli forkastet. Dermed kan elevene konstruere en ny hypotese; at målspråket ikke krever objektpronomen i det hele tatt. Når dette også viser seg å bli feil, konstruerer de endelig en tredje hypotese i samsvar med målspråket: Målspråket har objektspronomen, men posisjonen i forhold til verbet er annerledes enn i morsmålet.

Gundel og Tarones undersøkelse viser altså at ingen bryter med de forhold som gjelder pronomen i alle språk, og at der det er variasjon, eller feil, skjer ikke påvirkningen fra morsmålet ved enkel overføring av morsmålets mønstre.

Men hva slags problem er knytta til denne metoden? Forskerne predikerer både hva som ikke vil føre til problem, og hva som kan føre til problem. I forhold til feilanalysen er dette slik jeg ser det et steg videre. Men også i denne studien blir feilene til sjuende

og sist studieobjektet, og også her blir det brukt en induktiv metode, og man kommer ikke lenger enn til å stille hypoteser.

Metodiske problemer på ulike nivå i forskningsprosessen

Mange av de metodiske problemene som viser seg på ulike nivå i forskningsprosessen, har studiet av andrespråkstilegnelse felles med studier av språkstilegnelse generelt. Og de metodiske utfordringene som er knyttet til studiet av andrespråkstilegnelse generelt, vil også vise seg i studiet av morsmålpåvirkning. Men å studere andrespråkstilegnelse er studiet av en mer sammensatt prosess enn førstespråkstilegnelse, dermed blir de metodiske problemene enda større: ett språk er allerede etablert og andrespråklæringen blir påvirket av både eksterne og interne faktorer. Morsmålet er bare én av disse.

Jeg vil starte denne delen av forelesningen med problem som har med sammenligning av språk å gjøre.

Sammenligning av språk – et grunnleggende problem

Som vi har sett er både det læringsteoretiske og språkteoretiske grunnlaget for studiet avgjørende for hvilke spørsmål eller hypoteser man stiller for et forskningsprosjekt. Dersom forskningsspørsmålene er knyttet til morsmålets betydning, det være seg om morsmålet har en betydning eller ikke, krever det en form for sammenligning mellom morsmål og målspråk, og ikke minst, en sammenligning mellom disse språkene og elevspråkene. Det siste er viktig fordi det jo må være i elevspråkene man må kunne påvise manifestasjoner av eventuell morsmålpåvirkning.

Feilanalysens metode er nok påvirka av de såkalte *discovery procedures* fra amerikansk strukturell lingvistikk, prosedyrer som skulle kunne brukes på tekstkorpus for å avlede tekstens grammatiske kategorier og systemer rent induktivt. Operasjonene skulle være reduserbare til segmentering og klassifikasjon, og morfem og fonem var primitiver som ble benyttet (Dyvik 1980).

Harris, som jobbet innenfor kontrastiv analyse-paradigmet og sammenlignet morfemklasser i ulike språk, poengterte ett sentralt problem i dette arbeidet.

many constructions and subdividings had no parallel [...] we can find – on a translation basis – a parallel in one language to almost anything in the other. (1954: 267)

Dette problemet er det som kan resultere i det Dyvik omtaler som translatorgrammatikk. Problemet er også aktualisert i min doktoravhandling, fordi jeg har sammenlignet språk som ikke har de samme grammatiske kategoriene. Og spørsmålet som Lattey (1982) stilte: "What is "the same thing" in interlingual comparison?" er et spørsmål som stadig vekk er viktig å stille for å unngå metodiske feil når man sammenligner språk, og ikke minst når man analyserer elevspråk.

Når en vietnamesisk elev skriver: /barn frisker igjen/ som kan tolkes som: /barnet er frisk igjen/ hva er da, for å bruke Latteys formulering, "the same thing as" "frisker" i norsk eller i vietnamesisk? Dette er ett eksempel på problemstillinger man blir konfrontert med i studiet av elevspråk.

Mer enn en strukturalistisk analyse er nødvendig for forståelsen av andrespråkstilegnelse og dermed morsmålspåvirkning. Bl.a. fordi språkstilegnelse ikke bare består av en stadig akkumulering av innlærte enkeltelement, slik det kan se ut som i morfemanalysen. På støttearket har jeg sitert Sajavaaras forslag om mulige prosedyrer for å gjennomføre en sammenligning, bl.a. foreslår han at vi kan ta utgangspunkt i semantiske kategorier og sammenligne hvordan disse blir uttrykt i de aktuelle språkene.

De to nye retningene som jeg nettopp har presentert, baserer sammenligningen mellom språk på henholdsvis lingvistiske universalier (parametre) og språktypologiske universalier.

Sammenligningen reflekterer teorier om språk, det er ikke bare en metode. Ulike antagelser om universalitet ligger til grunn for de aktuelle teoriene. Språktypologiske universalier er etablert på grunnlag av sammenligning mellom et stort antall av verdens

språk. I hvilken grad teorien er sann er bl.a. avhengig av at det er et representativt utvalg av verdens språk sammenligningene er basert på. De lingvistiske universalierne er basert på en teori om menneskets medfødte grammatikk. Om denne teorien er sann er avhengig av om det er mulig å falsifisere den mot data.

Studieobjektet – kompetansen eller performansen

Et avgjørende metodisk spørsmål når vi skal teste en hypotese eller en teori, er om dataene er valide i forhold til det forskningsspørsmålet vi stiller. Valg av studieobjekt, om det er kompetansen eller performansen, er tildels avhengig av den teorien man tar utgangspunkt i og vil teste. Jeg skal ikke gå inn på en nærmere presentasjon av ulike kompetansebegrep, men her ta utgangspunkt i det begrepet som ligger til grunn for forskning i en chomskyansk tradisjon. Kompetansen kan i denne teoretiske rammen defineres som elevens intuisjon om mulige og ikke mulige setninger. Performansdata, eller data fra naturlig kommunikasjon vil derfor ikke være tilstrekkelige eller valide. For eksempel sier Vivian Cook

... samples of L2 learners' speech are pale shadows of their competence. (1993: 227)

Ved å studere performansen, eller språk i bruk, kan man naturligvis få en viss innsikt i den kompetansen som nødvendigvis må ligge til grunn for de språklige ytringene. Men et avgjørende spørsmål for å teste UG-teorien er om informantene har ubevisst kunnskap om målspråket som går utover det han har fått kjennskap til gjennom innputt (White 1992). Dessuten trenger man opplysninger om språklige egenskaper som kompetansen ikke tillater.

Grammatikalitetsbedømmelse

Et av de metodisk mest kontroversielle spørsmålene i studier som baserer seg på tilgang til kompetansen, er muligheten for å skaffe valide data. Spørsmålet dreier seg da om hvor relevante dataene er for den oppstilte problemstillingen, eller i hvilken grad dataene forteller noe om den egenskapen man hadde til hensikt å

måle.

En av de mest brukte metodene er grammatikalitetsbedømmelse. Spørsmålet blir da om det er den ubevisste kunnskap eller intuisjon man får data om ved denne metoden.

Her blir informantene gjerne stilt overfor å bedømme hva slags setninger som er grammatiske og hva slags setninger som ikke er det. I hvilken grad data fra slike grammatikalitetsbedømmelser er valide, er knyttet til spørsmålet om forholdet mellom grammatikalitetsbedømmelse og den kunnskapen denne bedømmelsen reflekterer. Det er mulig at informanten heller enn å basere seg på den kompetansen eller intuisjonen som ligger til grunn for språkbruken, baserer seg på sin egen kunnskap om målspråksnormen. Dette problemet er særlig relevant i en andrespråkstilegnelses-situasjon, som ofte innebærer at elever er i lærings-situasjoner som bl.a. er basert på metalingvistiske kunnskaper. Man vet heller ikke i hvilken grad informanten gjetter eller svarer i henhold til det han tror er forventet.

Ifølge Sorace (1996) er det påfallende at så få studier har forsøkt å definere mer presist hva ikke-innfødt intuisjon er, eller i større grad har sett nøyere på de prosedyrer som blir fulgt når man samler inn denne typen data. Man vet ikke hvilke kilder man tapper, intuisjonen, eller den eksplisitte kunnskapen om målspråkets grammatikk.

Skal dataene ha høy validitet, må reliabilitet også være høy. Reliabilitet kan måles empirisk. Ellis (1994: 441) har evaluert reliabiliteten til slike prosedyrer, og funnet en sterk tendens til at informantene forandrer sine bedømmelser dersom de blir utsatt for samme test to eller flere ganger, målingene er altså ustabile og dermed er dataene heller ikke reliable. På tross av problemene med å vite hvilke kunnskapskilder man tapper, må iallfall ett krav til slike datainnsamlingsprosedyrer være at det skjer en retesting, eller etterprøving, for å sjekke reliabiliteten.

Naturlig kommunikasjon

Ved å basere seg på data fra naturlige kommunikasjonssituasjoner kan vi observere system og variasjon i informantenes språkbruk. Vi ser noe av det som er mulig, men vi ser ikke det som er umulig.

Dette kan være et argument for å bruke grammatikalitetsbedømmelse eller andre elisiteringsteknikker i tillegg.

En annen grunn til å bruke ulike typer data er at det ofte er vanskelig å finne nok belegg for de språklige egenskapene man er på jakt etter dersom man kun bruker data fra naturlig kommunikasjon.

Datautsnitt

Tverrsnittsstudier eller longitudinelle studier

Uavhengig av studieobjektet og teoretisk grunnlag for studien, kan man bl.a. velge mellom tverrsnittsdata og longitudinelle data. Ved tverrsnittsdata kan man samle inn data på ett tidspunkt. Man gjør da utvalg av grupper av individ, der individene i hver gruppe for eksempel har samme oppholdstid i målspråkssamfunnet, eller har gått like lenge på språkkurs, eller via testing er plassert på ulike ferdighetsnivåer. Flere grupper på ulike nivåer antas å gjenspeile individuell utvikling over tid. Dermed kan de trekk man observerer og kvantifiserer for de ulike gruppene, antas å si noe generelt om utvikling.

Helt avgjørende problem med tverrsnittsstudier i andrespråkstilegnelsen er at andrespråkstilegnelse er en individuell prosess og at språkutviklingen ikke er lineær. Nettopp denne ikke-lineære utvikling er det flere forskere som diskuterer i forhold til å vise morsmålpåvirkning. Det er bare ved å følge enkeltindivid over tid, at man med sikkerhet kan si noe om individuell utvikling. Problemer med denne typen tilnærming er at det tar lang tid å samle inn dataene.

Sammenligning av grupper

En metode for å kunne isolere morsmålpåvirkning fra andre faktorer er å sammenligne ulike morsmålsgrupper når de lærer samme språk. Man kan da ved kvantifisering og statistiske metoder vurdere om forskjellene dem imellom er statistisk signifikante og dermed morsmålpåvirket. Men uavhengig av den språklige analysen som ligger til grunn for den statistiske behandlingen og den statistiske metoden, er heller ikke denne framgangsmåten nødvendigvis reliabel. Det er for eksempel ikke enkelt å finne sam-

menlignbare grupper fordi en sammenligning sjelden kan isolere kulturelle og utdanningsmessige forhold fra rent språklige. Dette problemet forsøkte Ringbom å unngå ved å studere utviklingen av engelskferdigheter hos finsk- og svenskspråklige finner i Finland. Her er det tale om grupper med morsmål som er typologisk svært forskjellig, samtidig som gruppene er oppvokst i de samme kulturelle og utdanningsmessige omgivelsene. Dermed kan han se bort fra forskjeller som utvilsomt vil spille inn i sammenligningen mellom for eksempel kinesisk- og spansktalende grupper. Tar man hensyn til de forhold som nettopp er nevnt, kan man sammenligne den tiden ulike grupper bruker for å tilegne seg en språklig egenskap, og på den måten sannsynliggjøre eventuell morsmåls-påvirkning.

Oppsummering og noen konklusjoner

Morsmåls-påvirkning er i denne forelesningen benyttet som et samlebegrep for flere teoretiske konstrukt (1) overføring eller transfer av vaner, (2) en kreativ prosess med hypotesetesting basert bl.a. på kunnskaper om morsmålet, (3) morsmåls-påvirkning som overføring av parameterverdi og (4) en prosess i samspill med språklige universalier og hypotesetesting når det gjelder språklige egenskaper som ikke er universelle. Jeg vil også gjerne understreke at dette kun er et utsnitt av eksisterende teorier om fenomenet.

Jeg har tatt opp noen problemer knyttet til testing av teorier som bl.a. gjelder spørsmål om sammenligning av språk, sammenligning av grupper og spørsmål om valide og reliable data.

Når jeg nå nærmer meg noen konkluderende bemerkninger, vil jeg igjen ta utgangspunkt i Ellis' oppfatning; at en teori om morsmåls-påvirkning må bli en teori om andrespråkstilegnelse generelt.

Men selv om det er utbredt enighet om at morsmålet påvirker andrespråkstilegnelsen, finnes det teorier som ser bort fra den. For eksempel Eckmans *Structure Conformity Hypothesis*. Jeg tror likevel ikke at disse forskerne mener at morsmåls-påvirkning ikke eksisterer, selv om det ikke blir gjenspeilt i teoriene deres. Det er

jo mulig å lage teorier om idealiserte størrelser eller utsnitt av et problemkompleks, og kanskje nettopp fordi morsmålspåvirkning er en så kompliserende og ukontrollerbar faktor i andrespråkstilegnelse, er det en løsning å se bort fra det i delteorier.

Jeg tror imidlertid at vi kan trekke forbindelseslinjer tilbake til det historiske utgangspunktet jeg har tatt i denne forelesningen. De metodiske og teoretiske problemene som preget kontrastiv analyse og feilanalyse i den opprinnelige versjonen, er ikke til hinder for at selve metodene igjen kan bli aktuelle. Når grunnleggende teorier om språkstilegnelse er etablert, metodiske problem med sammenligning er fokusert, og når begrensningene med feilanalyse er gitt oppmerksomhet, kan metodene få en ny mulighet. De kan vekkes til live igjen.

På engelsk snakker man om å være "as dead as a dodo", *dodo* er en utdødd fugl fra Mauritius. En artikkel om kontrastiv analyse og feilanalyse av Carl James fra 1994 har følgende tittel:

DON'T SHOOT MY DODO:
ON THE RESILIENCE OF CONTRASTIVE AND ERROR ANALYSIS

Jeg liker denne tittelen til James. Skal vi komme videre i forståelsen av morsmålspåvirkningen i andrespråkstilegnelse, kommer vi neppe utenom en eller annen teoretisk fundert kontrastiv analyse, og uten tvil vil feilene elevene gjør være *en* viktig kilde til denne forståelsen.

Sitater og figurer

... a theory of transfer is likely to also be a general theory of L2 acquisition, in that the role of the L1 cannot easily be separated from other factors that influence development. (Ellis 1994: 335)

Those structures that are similar will be easy to learn because they will be transferred and may function satisfactorily in the foreign language. Those structures that are different will be difficult because when transferred they will not function satisfactorily in the foreign language and will therefor have to be changed.

We can say that the degree of control of these structures that are different is an index to how much of the language a person has learned. (Lado 1957: 59)

This association was unfortunately, we believe, related to loss of prestige for the concept of language transfer from the late sixties until recent years [...].(Gass og Selinker 1992: 6)

many constructions and subdividings had no parallel [...] we can find – on a translation basis – a parallel in one language to almost anything in the other. (Harris 1954: 267)

- 1 identify linguistic categories common to the two languages and compare how they are realized in each language
- 2 search for equivalents of a given category in one language in the other
- 3 compare rules or hierarchies of rules in the two languages
- 4 examine how a given semantic category is realized in the two languages
- 5 investigate how a given language function is performed in both languages. (Sajavaara 1981)

... samples of L2 learners' speech are pale shadow of their competence. (Vivian Cook 1993: 227)

DON'T SHOOT MY DODO:

ON THE RESILIENCE OF CONTRASTIVE AND ERROR ANALYSIS
(Carl James 1994)

(eks.1)

Engelsk	Kinesisk	Fransk	Spansk
SUBJEKT			
pronomen obligatorisk [he, *ø] saw Mary	pronomen ikke oblig. [ta,ø] kan daw Mali	pronomen obligatorisk [il,*ø] a vu Marie	pronomen ikke oblig. [él, ø] vió a Maria
OBJEKT			
pronomen obligatorisk Mary saw [him,*ø]	pronomen ikke oblig. Mali kan daw[ta,ø]	pronomen obligatorisk Jean[l',*ø] a vu	pronomen obligatorisk Juan [lo,*ø] vió

Fra Gundel og Tarone 1992.

(eks.2)

I came to United States (subjektpronomen)
*But now is fine (null subjekt)
I have them, yes (subjektpronomen) (objektpronomen)
*But he didn't take (subjektpronomen) (null objekt pronomen)

Fra Gundels og Tarones elevspråksdata; setninger med og uten subjektpronomen, og setninger med og uten objektpronomen.

Litteraturliste

- Cook, V. 1993. *Linguistics and Second Language Acquisition*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 2XS og London: The Macmillan Press LTD
- Dulay, H. C. og M. K. Burt. 1974. Natural Sequences in Child Second Language Acquisition. I *Language Learning* 24:1.
- Dyvik, H. J. J. 1980. *Grammatikk og empiri*. Universitetet i Bergen.
- Eckman, F. R. 1977. Markedness and the contrastive analysis hypothesis. I *Language Learning* 27:2.
- Eckman, F. R. 1996. A Functional-Typological Approach to Second Language Acquisition Theory.. *Handbook of Second Language Acquisition*, red. av I W. C. Ritchie og T. K. Bhatia. Press San Diego / New York / Boston / London / Sydney / Tokio / Toronto: Academic
- Ellis, R. 1994. *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Fries, C. C. 1945. *Teaching and Learning English as a Foreign Language*. University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Gass, S. M. og L. Selinker 1994. *Second Language Acquisition. An Introductory Course*. Hillsdale, New Jersey / Hove og London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Gundel, J. og E. E. Tarone. 1992. Language Transfer and the Acquisition of Pronouns. I *Language Transfer in Language Learning*. Revidert utgave, red. av S. M. Gass og L. Selinker. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hyltenstam, K. 1984. The use of typological markedness as predictor in second language acquisition: The case of pronominal copies in relative clauses. I *Second Languages: A Cross-Linguistic Perspective*, utg. R. W. Andersen. Newbury House, Rowley, Massachusetts.
- Jain, M. P. 1974. Error Analysis: Source, Cause and Significance. I *Error analysis. Perspectives on second language acquisition*, red. av J. C. Richards. London: Longman.
- James, C. 1994. Don't shoot my dodo: On the resilience of contrastive and error analysis. I *IRAL* 32:3.
- Kellermann, E. 1977. Towards a characterization of the strategies of transfer in second language learning. I *Interlanguage Studies Bulletin* 2.
- Lado, R. 1957. *Linguistics across Cultures*. University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Odlin, T. 1989. *Language Transfer Cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge / New York / New Rochelle / Melbourne / Sydney: Cambridge University Press.

- Ritchie, W. C. og T. K. Bhatia 1996. *Handbook of Second Language Acquisition*. San Diego / New York / Boston / London / Sydney / Tokio / Toronto: Academic Press.
- Ringbom, H. 1987. *The Role of the First Language in Foreign Language Learning*. Clevedon, Philadelphia: Multilingual Matters LTD.
- Schachter, J. 1974. An Error in Error Analysis. *Language Learning* 24.
- Selinker, L. 1974. Interlanguage. I *Error Analysis. Perspectives on Second Language Acquisition.*, red. av J. Richards. London: Longman.
- Selinker, L. 1992. *Rediscovering Interlanguage*. London og New York: Longman.
- Selinker, L. og U. Lakshmanan, 1994. Language Transfer and Fossilization: "Multiple Effects Principle". I *Language Transfer in Language Learning*. Revidert utgave, red. av S. M. Gass og L. Selinker. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Sorace, A. 1996. The Use of Acceptability judgments in Second Language Acquisition Research. I *Handbook of Second Language Acquisition*, red. av W. C. Ritchie og T. K. Bhatia. San Diego / New York / Boston / London / Sydney / Tokio / Toronto: Academic Press.
- Tarone, E. E., S. M. Gass og A. D. Cohen 1994. *Research Methodology in Second-Language Acquisition*. Hillsdale, New Jersey / Hove, UK: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Wardhaugh, R. 1976. The Contrastive Analysis Hypothesis. I *New Frontiers in Second Language Learning*, red. av Schuman og Stenson. Newbury House, Rowley, Massachusetts.
- White, L. 1985. The 'pro-drop' parameter in adult second language acquisition. I *Language Learning* 35.
- White, L. 1992. Universal Grammar: Is it Just a New Name for Old Problems? I *Language Transfer in Language Learning*. Revidert utgave, red. av S. M. Gass og L. Selinker. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Zobl, H. 1982. A Direction for contrastive analysis: the comparative study of developmental sequences. I *TESOL Quarterly* 16.

Nordica Bergensia blir redigert av ein redaksjonskomité med representantar for lærarane og studentane ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.

Tidsskriftet er tenkt for publisering av arbeid som er skrivne av studentar og lærarar, både i artikkelformat (seminarinnlegg, semesteroppgåver, fagkritiske innlegg, mindre avhandlingar) og bokformat (hovudoppgåver og andre større avhandlingar). Tidsskriftet gjev også plass til bidrag frå gjestande studentar og lærarar, t.d. i samband med seminar, førelesingar og konferansar som er haldne ved Nordisk institutt.

I særskilde tilfelle kan redaksjonen ta inn arbeid frå inviterte bidragsytarar.

Nordica Bergensia kjem med ujamne mellomrom, men som oftast med 1–2 nummer kvart semester.

Redaktør: Gunnstein Akselberg
Redaksjonskomité: Alvhild Dvergsdal, Harald Ekeli
og Else Mundal
Redaksjonssekretær: Gunhild Stefánsson

ISSN 0804-5372
ISBN 82-90500-46-7